

Eerste jaargang

De brieven van september 1927 t/m augustus 1928

Ter inleiding

Elisabeth Vreedes inleiding bij de verschijning van het eerste nummer van de ‘Astronomische Rundschreiben’ van september 1927

‘De astronomische wetenschap is de wetenschap die als eerste in aanmerking komt te worden teruggeleid naar spiritualiteit.’
(N124, 7-11-1910)

Met deze ‘Rundschreiben’ zal worden geprobeerd een begin te maken met het uitvoeren van de specifieke taak van de voorzitter van de mathematisch-astronomische sectie, zoals Rudolf Steiner voor ogen had in zijn brieven over de ‘Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap’, namelijk: ‘De resultaten van zijn werk aanbieden aan degenen die daar prijs op stellen voor zover dit binnen de mogelijkheden ligt.’ ... ‘De beste garantie voor de bloei van de vereniging zal zitten in deelname door de gezamenlijke leden aan het werk van het Goetheanum. En de voorzitter zal ernaar streven om alles wat er door de leden tot stand wordt gebracht, tot inhoud van de vereniging te maken.’ (GA260a, 17-2-1924).

In deze woorden wordt al uitgedrukt, dat de ‘Rundschreiben’ in de aanvankelijk geplande vorm slechts als voorlopig stadium kunnen dienen, en wordt tevens

de weg aangegeven naar een mogelijke latere uitbreiding. Toch lijkt het juist op astronomisch gebied gerechtvaardigd de algemeen oriënterende inzichten in eerste instantie te verspreiden onder de leden die daar prijs op stellen.

Het gehele oeuvre van Rudolf Steiner bevat een geweldige kosmogonie, terwijl daar in het gewone bewustzijn van de mens een gemankeerde wereldbeschouwing tegenover staat, die wel zijn astronomisch wereldbeeld heeft gevormd. Toch leeft in de gezonde mensenziel de behoefte aan kennis van de kosmische wetmatigheid, die zo is opgebouwd, dat het wezen van de mens zich hierin voelt opgenomen. De tegenwoordige mens zou graag met de kosmos willen meeleven.

Voor een dergelijk ‘invoelen’ heeft Rudolf Steiner ons zijn ‘weekspreuken’ (N40) gegeven, een leidraad die volstrekt uniek is. Net als in de kringloop van het jaar, heeft elke gebeurtenis van voorbijgaande aard in de kosmos haar eigen leven. Het gaat er hierbij om, deze gebeurtenis te leren kennen, en zich in eerste instantie voelend te verbinden met de werkende krachten. De inzichten in het wereldal strekken zich uit over drie niveaus: van astronomie via astrologie naar astrosofie. Maar al deze kennisgebieden zijn tegenwoordig in bepaalde mate misleidend geworden. Het ontbreekt de astronomische wetenschap aan spiritualiteit; de weg terug moet haar opnieuw worden gewezen. De astrologie conserveert oude spiritualiteit, die voor onze tijd geen algemene geldigheid meer kan hebben. Werkelijke astrosofie is tegenwoordig vrijwel nergens te vinden, behalve binnen de geesteswetenschap van Rudolf Steiner. Zij is doel en tegelijkertijd uitgangspunt van een antroposofisch georiënteerde kosmologische wetenschap. Daarom willen wij graag beginnen met het behandelen van die geweldige voordrachtencyclus van Steiner uit 1912 in Helsinki, over ‘Leven met engelen en natuurgeesten – Spirituele wezens en hun invloed op mens en aarde’ (N136). Binnen de antroposofische astronomie is geen betere en completere inleiding dan juist deze cyclus.

Deze brieven (‘Rundschreiben’) verschijnen op een moment dat wij worden aangemoedigd ons bezig te houden met de werkende wezens in de kosmos. Het feest van Michaël nadert. Michaël, de Christus- en zonnebode, heeft heel bijzondere taken in de wereld van de sterren. Zwaait hij met zijn sterrenzwaard, dan wijkt de zwavelige draak van de zomerhitte. Wordt er een mens geboren, dan leeft Michaëls wereldwil in de constellatie van zijn geboorte, want zonder Michaëls toedoen zouden mensheid en sterrenwereld uiteen zijn gevallen. Op deze wijze brengt hij astrologie tot stand. Astrosofie geeft hij, doordat in zijn tijdperk de geesteswetenschap kan ontstaan (zie ook Vreede 1926).

De volgende keer (‘Rundschreiben’ oktober 1927, hier: hoofdstuk 2 – vert.) zal er wat gedetailleerder worden ingegaan op wereldritmen en sterrenconstellaties.

Dornach, september 1927

Met vriendelijke groet

Elisabeth Vreede phil. doct.

Hoofd van de mathematisch-astronomische sectie

september 1927

De kosmologie die Rudolf Steiner ons heeft gegeven, plaatst de *mens* weer in het wereldbeeld en verbindt hemel en aarde tot eenheid; zij is daarom een kosmologie die overeenstemt met de wereld van de geest. Tegelijkertijd probeert Steiner steeds een brug te slaan tussen deze kennis en die van de astronomie zoals die wordt onderhouden in de huidige wetenschap. De noodzaak van een dergelijke verbinding komt voort uit het feit dat de geesteswetenschap het principe hanteert, dat al het geestelijke kennen de uiterlijke zintuigwereld als maya – illusie – beschouwt, en zij ernaar streeft door te dringen in de daarachter liggende realiteit. De grote vraag is, hoe en waar maya en realiteit elkaar ontmoeten. Rudolf Steiner bracht deze kwestie in 1912 ter sprake in Helsinki tijdens de voordrachtenreeks *Leven met engelen en natuurgeesten – Spirituele wezens en hun invloed op mens en aarde* (N136). Een zorgvuldige studie van deze cyclus wijst ons de weg van de uiterlijke maya naar de innerlijke geestelijke realiteit. Rudolf Steiner wijst ons erop, dat het onderzoeken van de werkelijkheid het verleden laat zien. ‘De fysieke wereld van de hemellichamen laat de overblijfselen zien van daden uit het *verleden*, van de daarmee samenhangende wezens van de hiërarchieën – waarvan alleen de nawerking tot in de huidige tijd is blijven bestaan.’

Zo is de sterrenwereld evengoed maya als de overige natuur, en wel maya van het verleden! Dringen we door tot achter deze maya, dan onthullen de sterren zich aan

ons als ‘kolonies van geestelijke wezens’. We worden geleid naar het aanschouwen van de wezens van de hogere hiërarchieën, die in negen niveaus boven de mens staan, en allemaal op een bepaalde manier zijn verbonden met de sterrenwereld of de kosmologische ontwikkeling daarvan. Zij worden nader beschreven door Steiner in het boek *De wetenschap van de geheimen der ziel* (N13).¹ [De cijfers in de tekst verwijzen naar de aantekeningen op blz. 366 t/m 373.]

Boven de mens verheft zich als eerste het rijk van de *engelwezens*, de *Angeloi*, de beschermgeesten die de mens begeleiden van incarnatie tot incarnatie. Zij leven in de maansfeer, hoewel ze hun werkzaamheid in eerste instantie niet kunnen ontplooiën op de maan zelf. Daar zijn grotere krachten voor nodig die we alleen vinden bij de *aartsengelen* en de *Archai*, ofwel oerkrachten. Deze wezens, die samen met de engelen de onderste hiërarchie van de geestelijke wereld vormen, leiden de volkeren op aarde en de grote tijdperken. Aartsengelen zijn tegelijkertijd ook volksgeesten, Archai tijdgeesten, zodat deze hiërarchieën die tot de maan reiken, in feite betrokken zijn bij het leven van de afzonderlijke mens en de volkeren in de loop van de geschiedenis.²

In de zon vinden we de wezens die we de tweede hiërarchie noemen. Hiertoe behoren de *geesten van de vorm* (*Exousiai*), de *geesten van de beweging* (*Dynameis*) en de *geesten van de wijsheid* (*Kyriotêtes*). Deze wezens wonen in zekere zin in de zon, maar werken van daaruit in op de planeten, en zij zenden hun krachten vanuit de planeten ook naar de aarde. De geesten van de vorm geven elke planeet zijn uiterlijke gestalte, zijn configuratie, en de geesten van de beweging zorgen voor de innerlijke beweeglijkheid van de planeet. Dit is dus niet de beweging door de ruimte, maar de veranderingen die worden veroorzaakt in de loop van honderden, duizenden jaren, zoals op aarde bijvoorbeeld door eb en vloed, vulkanen en aardbevingen, en meteorologische en klimatologische invloeden. Weer anders is het met de geesten van de wijsheid. Deze werken vanuit de zon zelf, zij verschaffen het planetaire stelsel zonnekrachten. Terwijl innerlijke configuratie en innerlijke beweeglijkheid voor alle planeten verschillend zijn, afhankelijk van het inwerken van de krachten van de geesten van de vorm of van de geesten van de beweging, is de werkzaamheid van de geesten van de wijsheid voor alle planeten dezelfde. Dit gemeenschappelijke werken van de geesten van de wijsheid is heel duidelijk te zien in de plantenwereld. De gestalten van de planten zijn verschillend; de aanzet van hun bladeren en hun ranken laten verschillende spiraalvormige wetmatigheden zien. Hierin weerspiegelen zich de planeetkrachten die afkomstig zijn van een geest van de vorm of een geest van de beweging, die het aangrijpingspunt van zijn werkzaamheid op de betreffende planeet heeft. Toch hebben alle planten een ding gemeen: de verticale richting van hun stengels, van de aarde af in de richting van de zon. Hierin drukt zich de werkzaamheid uit van de geesten van de wijsheid, die voor alle planten hetzelfde is. Het lijkt op een heel eenvoudige vorm van gemeenschappelijk bewustzijn binnen het gehele planetenstelsel, enigszins vergelijkbaar met de gemeenschappelijke gevoelens en driften, die kunnen opkomen uit het onderbewustzijn van ieder mens. De geesten van de wijsheid zijn niet alleen te vinden op de zon, maar op alle vaste sterren, zodat het primair gemeenschappe-

lijke van de gehele sterrenwereld juist moet worden gezocht in deze geesten van de wijsheid. Om die reden worden zij ook wel de invalspoort voor Christus genoemd; door middel van de geesten van de wijsheid heeft Zijn licht de zon bij wijze van spreken doorlicht in de tijd voor het mysterie van Golgotha, toen Hij zich nog niet had verenigd met de aarde.

In de eerste hiërarchie vinden we de meest verheven wezens van de gehele kosmos, de *Tronen*, de *Cherubijnen* en de *Serafijnen*, zoals deze worden genoemd door de oude esoterische wijsheid. Het zijn de Tronen, ofwel geesten van de wil, die de beweging van de planeten *in de ruimte* verzorgen. De Cherubijnen brengen ordening in de verschillende bewegingen, zij zorgen voor de afstemming tussen de planeten onderling. Zij zijn de boden voor hen, zoals de engelen boden zijn voor de mensenwereld. De Serafijnen hebben dezelfde opgave, maar dan met betrekking tot de gezamenlijke sterrenwereld. Zij zorgen voor de onderlinge afstemming van de zon met de andere sterren, brengen het gehele wereldal – van vaste ster tot vaste ster – samen tot een eenheid.

Dat levert het volgende schema op:

Serafijnen	
Cherubijnen	Kometen
Tronen	
Geesten van de wijsheid	Vaste sterren
Geesten van de beweging	
Geesten van de vorm	Planeten
Archai	
Aartsengelen	Maan
Engelen	
Mensen	Aarde

Bij de Serafijnen en de Cherubijnen zien we hier als speciaal gebied van hun werkzaamheid de *kometen* nog vermeld staan. Het zal misschien verwondering wekken, dat juist de kometen, deze rebellen van de kosmische wetmatigheid, worden toegeschreven aan de hoogste wezens die we tot nu toe hebben beschreven. Om dit te begrijpen, moeten we dieper zien door te dringen in de verhouding tussen realiteit en maya.

Wat hierboven uiteen werd gezet, bevat zogezegd het goddelijke wereldplan, dat de wezens van de hogere hiërarchieën – vooral van de eerste hiërarchie – in ontvangst nemen van de goddelijke wereldgeest, en ten uitvoer brengen in het

verloop van de immense wereldevolutie. Maar er heeft zich in de loop van de tijd iets voorgedaan, dat ervoor heeft gezorgd, dat de geestelijke realiteit nu juist de zintuiglijk waarneembare maya is geworden waarin wij tegenwoordig allemaal leven. Dat betreft ook de bewegingen van de planeten en de vaste sterren – en ook de zogenaamd schijnbare bewegingen – die zich dermate regelmatig voordoen, dat de moderne mens zich al snel afvraagt: wat valt er voor de wezens van de hogere hiërarchieën nog te regelen aan de uiterlijke bewegingen van de planeten? Alles verloopt toch volgens een streng mechanische wetmatigheid!

Zo is het niet altijd geweest, en in zekere zin is het ook tegenwoordig niet zo. De kometen vormen hierop al een zekere uitzondering, en we kunnen daardoor misschien al een vermoeden krijgen waarom juist hun bewegingen moeten worden gedirigeerd door de meest verheven geesten. Wij moeten hier in aanmerking nemen, dat het wereldal verschillende stadia heeft doorgemaakt die door Rudolf Steiner in *De wetenschap van de geheimen der ziel* (N13) worden beschreven als de Saturnus-, de zon-, de maan- en aardeontwikkeling, en daar moet nog aan worden toegevoegd hetgeen hierover wordt gezegd in *Kerngedachten van de antroposofie* (N26, 25-10-1924). In elk van deze stadia was ook de sterrenhemel anders. Op de oude Saturnus waren er eigenlijk alleen maar geestelijke wezens: de wezens die we zojuist hebben beschreven. Maar zij drukten zich nog niet uit in een sterrenwereld; van zoiets was hooguit een eerste aanzet te bespeuren. Tijdens de ontwikkeling op de oude zon waren de sterren *openbaringen* van de geestelijke wezens. In hun bewegingen en dergelijke, waren zij de directe uitdrukking van hun bewoners, zoals het menselijk lichaam in zijn bewegingen en uitingen wordt gedirigeerd door de daarin wonende geest. In het volgende stadium konden de geestelijke wezens alleen nog maar hun *werkzaamheid* de hemellichamen insturen. Zij zelf trokken zich daar meer en meer uit terug. Om dit enigszins te verduidelijken, zullen we vanuit dit gezichtspunt kort het historisch verloop schetsen van de aardeontwikkeling.

Op zich genomen vertegenwoordigt de aarde het vierde stadium, dat door Rudolf Steiner *Werkwelt* wordt genoemd.³ Daarin is tot stand gebracht wat werd beschreven in het begin van dit hoofdstuk. Maar in de historische (oer)tijden maakte de mens de vroegere stadia van bewustzijn opnieuw door. In de oer-Indische periode bijvoorbeeld – nog vóór de Vedanta – was zijn houding ten opzichte van de sterrenwereld zodat hij die eigenlijk helemaal niet bekeek, hij beperkte zich tot de geestelijke wezens zelf. – In de Oud-Perzische tijd ontving Zarathoestra de *openbaring* van de zonnewezens. De zon zelf bewoog zich toen vanzelfsprekend al volgens dezelfde wetmatigheid als tegenwoordig, terwijl zij gedurende de oude zonontwikkeling nog direct uitdrukking was van de Zonnegeest. In feite beleefde de Oud-Perzische mens een vroeger stadium in een latere periode. De *werkzaamheid* van de geestelijke wezens in de hemellichamen werd bijzonder sterk beleefd door de oude Chaldeeërs en Egyptenaren, vandaar dat hun astrologie voor de toenmalige tijd zo fantastisch mooi was (en niet zomaar op dezelfde wijze mag worden toegepast op de huidige mensheid). Het was een soort herhaling van de

oude-maanontwikkeling. Zij schouwden wezens die verbonden waren met zon, maan, planeten en sterren, maar dit waren niet meer direct de wezens van de hogere hiërarchieën. De godengestalten van de Egyptenaren – mensenlichamen met dierenkoppen of zelfs complete dierengestalten – die zich manifesteren aan de Egyptische sterrenhemel, behoren niet direct tot de wezens van de hierboven beschreven hiërarchieën zelf, maar zijn nakomelingen hiervan; het zijn wezens die de hiërarchieën van zich hebben afgesplitst. Zij zijn het, die nu zagezegd de activiteit uitvoeren waar hun scheppers – de hiërarchieën zelf – zich van hebben teruggetrokken, nadat het plan voor de bewegingen en dergelijke was vastgelegd in het planetaire stelsel. In het wereldal zijn veel van dergelijke lagere goden werkzaam. De Egyptenaren en de Chaldeeërs, vooral die uit latere tijden die hun ziel niet meer konden afstemmen op de sterrengoden zelf, zagen de werkzaamheid van deze lagere wezens. Deze nakomelingen van de verschillende hiërarchieën voeren uit waarvan de mens tegenwoordig denkt, dat het ‘vanzelf’ gaat. Het was noodzakelijk voor de ontwikkeling van de vrijheid van de mens, dat de hogere wezens zich terugtrokken uit de sterrenwereld en uit de gehele natuur, en deze overlieten aan een schijnbaar geestloos mechanisme. (Later zal nog uitvoerig worden ingegaan op de wijze van dit zich terugtrekken en de betekenis hiervan – zie hoofdstuk 2 – Ritmen en constellaties.)

Maar zoals in alle natuurverschijnselen werken ook in dit mechanisme geestelijke wezens, de ‘nakomelingen van de hogere hiërarchieën’. De *natuurgeesten* zorgen ervoor, dat de planten in het voorjaar opkomen, dat ze bloeien en vruchten krijgen, weer verwelken in de herfst, en dat het voorjaarsleven aan de andere kant van de aarde begint te ontluiken op het moment dat het hier herfst wordt. Deze *sylphen*, *ondinen* en *gnomen* zijn nakomelingen van de *derde hiërarchie* (engelen, aartsengelen en Archai), en de salamanders zijn afgesplitst van de geesten van de vorm. Zij brengen dit tot stand onder aanvoering van de *geesten van de omlooptijden*, die hen over de aarde heen dirigeren. Zij zijn het ook, die de aarde om haar as laten draaien, terwijl anderen de aarde en de planeten in wetmatige banen om de zon leiden. De geesten van de omlooptijden zijn de nakomelingen van de hoogste hiërarchieën, van de *Serafijnen* en de *Cherubijnen*, terwijl wij de nakomelingen van de geesten van de beweging, de geesten van de wijsheid en de geesten van de wil kunnen betitelen als de groepszielen van dieren, planten en mineralen.

De wezens die als nakomelingen zijn afgesplitst van de afzonderlijke hiërarchieën kunnen we onderbrengen in een schema:

Serafijnen	
Cherubijnen	Geesten van de omlooptijden
Tronen	Groepszielen van de mineralen
Geesten van de wijsheid	Groepszielen van de planten

Geesten van de beweging	Groepszielen van de dieren
Geesten van de vorm	Vuurgeesten (salamanders)
Geesten van de persoonlijkheid (Archai)	Gnomen
Aartsengelen	Ondinen
Engelen	Sylphen

Al deze wezens, die van een lagere aard zijn dan uit wie zij zijn voortgekomen, hebben in zekere zin binnen de goddelijke opdracht teweeggebracht, dat een natuurlijke en een morele wereldordening niet meer samengaan, zodat de uiterlijke beschouwer een zeker dualisme krijgt voorgeschoteld. Dat is de reden waarom wij in de natuur en in de kosmos tegenover een maya zijn komen te staan, waarin de *natuurkrachten* alleen maar verschijnen als afdruk van de activiteit van de *natuurgeesten*. En in de wereld van de maya hebben we nu *natuurwetten* als afdruk van de *geesten van de omlooptijden* in plaats van het directe inwerken van de hiërarchieën. Zo hebben we in deze nakomelingen wezens die ons een stap dichterbij brengen bij wat normaal gesproken wordt waargenomen in de wetenschap die zich toelegt op het bestuderen van de uiterlijke verschijnselen.

Terwijl dit alles zich voltrekt met de wetmatigheid die de mens in de uiterlijke wereld nodig heeft om in zijn innerlijk tot het beleven van vrijheid te kunnen komen, zijn *kometen* – volgens Kepler zo talrijk als de vissen in de zee – juist iets wat niet helemaal past binnen deze wetmatigheid. Hoewel zij zich als periodieke kometen wel min of meer voegen naar de wetten van het planetenstelsel, laat het optreden van nieuwe kometen steeds weer zien, dat deze wetten worden doorbroken. Zij zijn een element waarin nog iets valt te bespeuren van een direct inwerken van geestelijke machten, en wel juist de hoogste machten, de Serafijnen en de Cherubijnen. Juist dat, wat de gebruikelijke wetmatigheid moet doorbreken, vereist de grootste kracht en het grootste inzicht. De kometen, die hun polaire tegenbeeld hebben in de manen van het planetenstelsel, maken eigenlijk deel uit van een heel bijzondere voorziening van ons planetenstelsel. Zoals we manen kunnen beschouwen als lijken die het planetenstelsel met zich meesleept, zo kunnen we kometen beschouwen als een soort permanente reinigers van de astrale atmosfeer binnen het zonnestelsel. In het verleden werden ze gevreesd als de ‘tuchtroeden van God’, en ze zijn beladen met veel bijgeloof. Maar ook voor de geestelijke blik zijn het verschijnselen die steeds opnieuw onzuivere astrale krachten uit de kosmos moeten wegwerken, of nieuwe impulsen moeten binnendragen.

Wanneer we – zoals Rudolf Steiner dat zegt in de voordrachtenreeks van Helsinki (N136) – de occulte blik richten op de verschillende hemellichamen, dan kunnen we de wezensdelen van het planetenstelsel in zekere zin zo opvatten: manen – ook

Mars, Jupiter, Saturnus enzovoorts hebben manen – geven in hun algemeenheid de indruk van een lijk. Zoals het menselijke lijk in zekere zin een herinneringsvoorstelling is van iets dat ooit levend was, zo zijn manen in het planetenstelsel net zo goed een herinnering aan een ooit levende toestand, die echter volkomen afgestorven is. Zoals de mens als laagste wezensdeel zijn fysieke lichaam heeft, zo heeft het planetenstelsel als laagste wezensdeel zijn lijken: zijn manen. Wanneer we daarentegen de planeten in het zonnestelsel beschouwen, dan geven zij allen bij elkaar een indruk die ongeveer overeenkomt met de occulte indruk die we binnen de begrenzing van ons fysieke lichaam kunnen hebben. De planeten stellen dus in zekere zin het fysieke lichaam voor van het zonnestelsel. Van de afzonderlijke planeten gaan namelijk ook krachten uit die de inwendige organen van de mens opbouwen.

Wanneer we de zon bekijken als vaste ster in het planetenstelsel, dan laat zij een indruk achter die doet denken aan het etherlichaam. Niet het etherlichaam van de mens, maar dat van de plantenwereld: dat zuivere etherlichaam van de planten, dat niet doordrongen is met het astrale.

Het astrale lichaam van het zonnestelsel bestaat eigenlijk uit een hoeveelheid wezens, zoals de eerder beschreven hiërarchieën en de geesten van de omlooptijden; maar hierbij horen ook de wezens die uit de negatieve gedachten van de mens stromen, of afkomstig zijn van de zogeheten in hun ontwikkeling achtergebleven wezens. Het zijn juist deze substanties die moeten worden afgevoerd door de kometen.

Wij kunnen ook spreken van een Ik van de planeten – bij de aarde van de ‘geest van de aarde’, waarvan de afdruk in de uiterlijke wereld de *zin*, de betekenis van de aarde is. In oude tijden was een van de Elohim, *JHWH* geest van de aarde.⁴ Sinds het mysterie van Golgotha is het *Christus*, die ‘de aarde haar zin heeft gegeven’. Om die reden moet Hij dan ook op een meer innerlijke manier worden gevonden dan enig ander geestelijk wezen.

De geesten van de omlooptijden die het astrale lichaam van de aarde vormen, hebben nog een zekere verwantschap met het menselijke astraallichaam. Beide zijn in zekere zin een veelheid, een meervoud. Wij ervaren deze verwantschap wanneer we de loop van het jaar door onze ziel op ons in laten werken, zoals bijvoorbeeld is aangegeven in de *Anthroposofischer Seelenkalender* (GA40; *Weekspreuken* N40). Ook hun uiterlijke afdruk, de natuurwetten, zijn verwant aan de menselijke ziel, zij zijn immers hieruit afkomstig. – Minder innerlijke verwantschap heeft de mens met de natuurkrachten, ook al leert hij ze beheersen door de kennis van de natuurwetten. Deze natuurkrachten zijn immers een afdruk van de natuurgeesten, de gnomen, ondinen en dergelijke. Het etherlichaam van de aarde wordt gevormd door een grote hoeveelheid van deze wezens. Maar de mens ervaart zichzelf in zijn etherlichaam in de eerste plaats als eenheid, waardoor hij innerlijk niet dichtbij het rijk van de natuurgeesten staat. Het fysieke lichaam van de aarde – dat ons eenvoudigweg wordt aangereikt als zintuiglijke waarneming – kunnen wij beschouwen als de zintuiglijke wereld. We krijgen dan het volgende schema:

Planeetgeest	Zin van de natuur	Ik
Geesten van de omlooptijden	Natuurwetten	Astraallichaam
Wereld van de natuurgeesten	Natuurkrachten	Etherlichaam
Zintuiglijke wereld	Waarnemingen	Fysiek lichaam ⁵

Maar in de kosmos zijn niet alleen de wezens en krachten aanwezig waarvan tot nu toe sprake is geweest. Als dat zo zou zijn, dan zou de hele kosmos eigenlijk alleen maar bestaan uit wezens, zonder dat er zichtbare materie was. De hemellichamen zouden voor ons niet zichtbaar zijn, en ook de aardse stoffen zouden wij niet in onze handen kunnen nemen. Om de maya volledig te kunnen doorgronden, moeten we er rekening mee houden, dat er ook nog andere wezens hebben ingegrepen in de ontwikkeling. In *De wetenschap van de geheimen der ziel* worden dit luciferische en ahrimanische wezens genoemd. Terwijl de normale geesten van de hogere hiërarchieën opstijgen tot steeds hogere niveaus, zijn dit wezens die niet dezelfde ontwikkeling doormaken, maar zijn blijven stilstaan, en daardoor zijn achtergebleven in hun ontwikkeling. Zo zijn er bijvoorbeeld achtergebleven geesten van de vorm, die eigenlijk geesten van de beweging zouden moeten zijn, maar stil zijn blijven staan op het niveau van de geesten van de vorm. Toen de etherische sfeer van Saturnus en Jupiter werd gevormd door de geesten van de vorm, en de innerlijke beweeglijkheid werd gegeven door de geesten van de beweging, keerden de rebelse geesten van de vorm zich tegen hen. In plaats van deel te nemen aan de beweging veroorzaakten ze op een bepaald punt van de sfeer een stuwning in de beweging, waardoor een vorm ontstond, en deze vorm is dus de planeet die wij nu aan de hemel zien staan! De planeetsfeer blijft een etherisch organisme waarin astrale krachten werken, de planeet zelf beweegt zich alleen maar langs de periferie van deze sfeer. Tegelijkertijd komen er andere luciferische wezens, en deze stellen zich teweer tegen de Serafijnen en Cherubijnen die het geestelijke licht van de zon overal in de wereldruimte verbreiden. Zij roven dit licht, houden een deel ervan binnen de planeet, en stoten een ander deel terug. Dat wordt het uiterlijk waarneembare licht, zodat de planeet ook uiterlijk zichtbaar wordt. Ahrimanische wezens voegen later de vaste materie toe aan de aarde en bewerkstelligen de dichte sluier van de maya die nu de uiterlijke, zintuiglijke wereld vormt. Alles wat op die manier onderwerp kan zijn van uiterlijk onderzoek heeft op de een of andere manier elementen in zich opgenomen van het luciferische en het ahrimanische, van het uiterlijk lichtende en de zwaarte. Ook dit behoort tot de maya die zich uitbreidt over de geestelijke realiteit.

Dit kunnen wij bestuderen bij bijzondere kosmische objecten, zoals meteoren, die immers ook samenhangen met kometen. Kometen zijn geestelijke verschijnselen die gedurende hun astraalreinigende activiteit allerlei substanties opnemen zoals gassen; zij worden het wereldal ingestuurd door de hoogste geestelijke wezens. Maar opnieuw stellen andere wezens zich hier fel tegen teweer – met een

enorme kracht, die zij ontleen aan het volharden in een vroegere toestand. Zij zijn afkomstig van geesten die niet de normale ontwikkeling volgen, namelijk van Tronen die eigenlijk Serafijnen of Cherubijnen hadden moeten zijn, maar zijn blijven staan op het niveau van Tronen. De Tronen zijn immers de scheppers van de groepszielen van de mineralen, en deze Tronen die zich niet mee ontwikkelen, veroorzaken nu vaste minerale objecten in de kosmos, zoals meteoren die vaak kometen vergezellen, of zich in min of meer regelmatige perioden laten zien als meteorzwermen in onze aardatmosfeer. Zo zien wij bij deze verschijnselen, die zich in zekere mate onttrekken aan de normale wetmatigheid van het planetenstelsel, de hoogste geestelijkheid verenigd met de grofste stoffelijkheid. Het wezen van kometen en meteoren zal later nog uitvoerig worden besproken (zie hoofdstuk 22 t/m 25).

Juist het gedrag van kometen kan ons er telkens weer aan herinneren, dat we de processen in het zonnestelsel niet uitsluitend kunnen verklaren met de zwaartekrachtleer van Newton. Ook bij andere hemellichamen blijft er altijd een restant achter dat niet geheel is binnengegaan in de *Werkwelt*, en over langere perioden uitdrukking is van juist de levende activiteit van geestelijke wezens in het zonnestelsel. Het onberekenbare, de willekeur, komt alleen ten dele voor bij kometen en meteoren. De andere hemellichamen laten in hun bewegingen verhoudingsgetallen zien die onderling niet vergelijkbaar zijn, en vereisen daardoor een andere manier van beschouwen die niet is gebaseerd op de zwaartekracht zoals die voor de aarde geldt. In de bewegingen van de planeten leven *ritme* en *periodiciteit*, dit zijn hun oereigen wetmatigheden, zoals de zwaartekracht dat is voor de onmiddellijke omgeving van de aarde. (Vanzelfsprekend neemt de aarde als *hemellichaam* ook deel aan deze kosmische wetmatigheid van ritme en tijd.) Deze wetten zijn dezelfde als die volgens welke de mens en de andere natuurrijken zijn opgebouwd. Langs deze weg zullen mens en wereldal weer met elkaar worden verenigd, en ook het religieuze voelen zal zich langs deze weg weer kunnen verbinden met de sterrenwereld. Want de sterren zijn voor ons de sporen van het goddelijke handelen – die door de wezens van de hiërarchieën omhoog leiden naar de grens van de godheid zelf. En in de aangehaalde voordrachtenreeks waarin de weg werd gewezen van antroposofie naar astronomie, kon Rudolf Steiner tot zijn gehoor zeggen: ‘Als we het leven van de sterrenwereld beschouwen, beschouwen we de lichamen van de goden, en uiteindelijk van het goddelijke als zodanig.’